

АРАБ ХАЛҚ МАҚОЛЛАРИДА ҲАДИСЛАРНИНГ АКС ЭТИШИ

НУРМАТОВА МАСТУРА МАҲМУДОВНА
ИЖТИМОЙ -СИЁСИЙ ФАНЛАР ИНСТИТУТИ
КАТТА ЎҚИТУВЧИСИ,
АБДУРАИМОВА РОБИЯБОНУ БАХРОМЖОН ҚИЗИ

2 курс араб тили филологияси

Тел :+998933771013

e-mail: mastura-2020@mail.ru

АНОТАЦИЯ: *Ушбу тадқиқотда ҳадислар асосида шаклланган араб мақолларининг лингвистик ва маънавий хусусиятлари таҳлил қилинади. Араб халқ оғзаки ижодида кенг қўлланиладиган мақолларнинг шаклланишида ҳадисларнинг таъсири, уларнинг мазмун-моҳияти ҳамда тарбиявий аҳамияти ўрганилади. Тадқиқот жараёнида ҳадислар билан мазмунан ва услубан уйғун бўлган араб мақоллари сараланиб, уларнинг семантик хусусиятлари таҳлил этилади. Шунингдек, набавий ҳикматларнинг халқ тафаккури ва маданий меросга сингиб бориши жараёни ёритилади. Мазкур иш араб паремиологияси, ислом манбалари ва халқ оғзаки ижоди ўртасидаги узвий боғлиқликни очиқ беришга хизмат қилади.*

Калит сўзлар: *Ҳадис ,Мақол, Имом Бухорий ,Қуръон, Қадимий ёзма манбалар, Баҳоуддин Нақшбанд.*

Оламлар Роббиси Аллоҳга ҳамд бўлсин, Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам, оила-аъзолари, асҳоблари ҳамда

киёматгача уларга яхшилик ила эргашган зотларга саловат ва саломлар бўлсин. Амма баъд:

Ҳозирги вақтда ҳаётимизнинг барча соҳалари, жумладан маънавий-маърифий жабҳаси ҳам инновацион ғоялар асосига қурилган янгиланишлар босқичидан ўтмоқда. Бунда соф табиат дини бўлган ислом маърифати ва маданияти, тарихи, илмий меросини ўрганиш, ислом тамаддуни ривожига мовароуннаҳрлик олимларнинг тутган ўрни ва уларнинг илмий қарашларини замонавий ракурсдан қайта тадқиқ этиш давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев ташаббуси ва раҳбарлиги остида Имом Бухорий халқаро илмий-тадқиқот маркази, Ўзбекистон ислом цивилизацияси маркази, Самарқандда Калом ва Ҳадис мактаблари, Фарғонада – Марғиновий илмий марказида ислом ҳуқуқи мактаби, Бухорода – Баҳоуддин Нақшбанд марказида тасаввуф, Қашқадарёда – Абу Муин Насафий марказида ақида илми мактабининг ташкил этилиши, Бухоро Мир Араб мадрасасига олий таълим муассаси мақомининг берилиши, Тошкент ислом университети негизида Ўзбекистон халқаро ислом академиясининг ташкил қилиниши ҳам шу мақсадга хизмат қилади. Биргина ислом фикҳи йўналишида Ўзбекистон мусулмонлари идораси Фарғона вилояти вакиллиги қошида очилган Ислом ҳуқуқи мактабида тингловчиларга Бурҳониддин Марғиновий ҳамда Ҳанафий мазҳабининг мўътабар фикҳий асарлари чуқур ўргатилмоқда, қолаверса, соҳага оид асарлар устида илмий-тадқиқот ишлари олиб борилмоқда. Диёримиздан етишиб чиққан фақиҳлар ва муфаккиҳларнинг дурдона

асарлари ҳамда уларнинг илмий қийматини янги авлодларга етказиб бериш йўлида самарали тадқиқот ишлари бошлаб юборилган.

Ҳадис ислом фалсафасининг мантиқий давоми сифатида ўзининг моҳиятига кўра, инсонни ахлоқий етукликка, маънавий баркамолликка, руҳий ва жисмоний покликка чорловчи инсоний фазилатларни шакллантиради, глобаллашув жараёнида мафкуравий иммунитетни ҳосил қилишга ёрдам беради. Ҳадисларнинг “ахлоқий кодекс” сифатида комил инсонни тарбиялашда, диний ақидапарастлик, жоҳиллик ва оммавий маданиятга қарши курашда муқаддас ислом динимиз, ҳамда ҳадислардаги илмга чорловчи ғоялар муҳим маънавий қуроли эканлиги алоҳида таъкидланади.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам аввалда барча саҳобаларни ҳадисни ёзиб боришдан қайтарганлар. У зот: “Мендан ёзиб олманглар. Ким мендан Қуръондан бошқасини ёзиб олган бўлса, уни ўчирсин”, деб марҳамат қилганлар[1]. Сўнгра Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам Абдуллоҳ ибн Амр ибн Ос розияллоҳу анҳу каби баъзи саҳобаларга ҳадисни ёзишга изн берганлар. У киши шундай ривоят қилади: Мен ёдлаб олишим учун Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитган барча нарсани ёзиб олар эдим. Қурайш мени бундан қайтариб: Сен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитган барча нарсани ёзиб олаверасанми? У зот ҳам инсон бўлсалар, ғазаб ва розилик ҳолатида гапирадилар, дейишди. Мен ёзиб юришдан ўзимни тийдим. Сўнг Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга бу ҳақида айтдим. У зот соллаллоҳу алайҳи ва саллам бармоқлари билан оғизларига ишора қилиб: Ёзавер, нафсим Унинг қўлида бўлган зотга қасамки бу

ердан фақат ҳақ (сўз) чиқади, дедилар[2]. У кишининг саҳифаларининг исми “Содиқо” бўлган. Бунга сабаб – Аллоҳ билувчи – Пайғамбаримизнинг қуйидаги хавфсирашлари бўлган:

Қуръондан баъзи нарсаларнинг зое бўлиб кетиши. Чунки ёзишни биладиганлар кам бўлган. Шу сабаб Абдуллоҳ ибн Амрни ҳадисни ёзиб бориш билан хослаганлар. Саҳоба розияллоҳу анҳумларнинг суннат сабабли Қуръондан чалғиб қолишлари. Шу сабаб Пайғамбаримиз уларга Қуръон улуғроқ эканини билдириб қўйганлар. Қуръон ёки унинг айрим сўзлари бўлсада бошқа нарсалар билан аралашиб кетиши. Бунга ёзиш воситаларининг озлиги сабаб бўлган. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам Абдуллоҳ томонидан бу нарсага хотиржам бўлгач, унга изн бердилар. Сўнг Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам барча ёзиш истагида бўлганларга рухсат бердилар. Балки гоҳида ёзишга буюрдилар ҳам.

Мақол деб халқнинг ижтимоий-тарихий, ҳаётий-маиший тажрибаси умумлашган бадий, образли мулоҳазалардан иборат ҳикматли сўзларга айтилади. Мақол ўзбек тилида мақол, тожикларда зарбулмасал, русларда пословица, арабларда (жонли сўзлашувда) нақл, туркларда ата сўзи атамаси билан юритилади. Мақол атамси арабча [قول] – қавлун – гапирмоқ, айтмоқ сўзидан олинган.

Мақолларда сўз қиммати алоҳида ёрқин ифодаланади. Чунки мақоллардаги сўзларни бошқаси билан алмаштириш, биров сўз қўшиш мумкин эмас. Улар миллий тил таркибида қолиплашган ҳолда намоён бўлади. Бу жанр дунёдаги ҳамма халқлар оғзаки ижодида бор бўлиб, ҳажм, шакл, яратилиши мақсадига кўра муштарак ҳисобланади. Ҳатто номланишида ҳам яқинлик аниқ сезилади.

Жумладан, арабларда “кавлун” – гап, сўз маъносини ифодаласа, тожикларнинг “зарбулмасал” атамаларида мисол келтириш, руслар “пословица”сида сўзлар билан фикрни ифодалаш, турклардаги “ота сўзи”да эса аждодлар фикрини эслаш маъноси етакчи. Маҳмуд Кошғарийнинг “Девону луғотит турк” асарида ҳам “сав” атамаси оталар сўзини эслаш тарзида келтирилган. Аҳмад Яссавий шеърида шундай келади: “Ал ҳаёю минал иймон” – Расул айтди”, яъни Ҳадисдан олинган парча: “Ҳаё иймондан нишонадур”, - дейилади. Аҳмад Югнакий “Ҳибату-л-хақойиқ” достонида “Вале кийсанг атлас, унутма бўзинг” мисрасини ёзади. Бу мисра “Бой бўлсанг, чориғингни унутма” ҳикматли сўзига мос келади. Маҳмуд Кошғарий “Девону луғоти-т-турк” тадқиқотида дала сафарларида ёзиб олган 268 мақол матнини келтирган. Бу намуналар қаторида бироз ўзгариш билан яшаётган қуйидагиларни учратамиз: “Отуғ узгуч бирла ўчурмас” – Ўт аланга билан ўчирилмас; “Тоғ тоққа қавушмас, киши кишига қавушар” – “Тоғ тоғ билан учрашмас, одам одам билан учрашар”. Айни пайтда “Ўт теса, ағиз куймас” – ўт деган билан оғиз куймайди; “Тулки ўз инига урса, узуз ўлур” – тулки ўз инига қараб ҳурса, кўтир бўлади кабилар бугунги кунда унутилган. Улар ўрнига “Ҳолва деган билан оғиз чучимас”, “Ватанига тош отган ватангадо бўлади” деган мақоллар қўлланмоқда.

Ҳозирги кунимизда ишлатилаётган айрим мақоллар ҳадислар асосида шаккланган .Хусан, “...Ҳадислар ҳам мақолларнинг пайдо бўлиши ва тараққиётида маълум даражада таъсир кўрсатган, аниқроғи, ҳадислар жонли сўзлашув жараёнида қайта ишланиб, янада ихчамлашиб, образлилик касб этган ҳолда хилма-хил мақоллар шаклида фаолроқ қўллана бошлаган. Масалан: Ҳазрати Ойша айтдилар:“Мен ўжар, бўйин

бермайдиган тевага минган эдим, Расулуллоҳ уни урганимни кўриб: “Мулойим бўл, кимда мулойимлик бўлса, ҳусн ва камолотга эришади ва кимда мулойимлик хислати бўлмаса, у айбли ва нуқсонли бўлади”, – дедилар”. Мақоллар: Яхши гап билан илон инидан чиқади. Ёмон гап билан пичоқ кинидан чиқади. Жўяли гапга туя ҳам чўқади.

Ҳозирги кунимизда исломшунос ҳамда ҳадисшунос олимлар ушбу мавзу бўйича кўпгина илмий изланишлар олиб бормокдалар.

Ҳадислар асосида шаклланган араб мақоллари араб халқининг маънавий-маърифий дунёқараши, ахлоқий қадриятлари ва ҳаётий тажрибасини ўзида мужассам этган муҳим паремиологик бирликлар ҳисобланади. Тадқиқот натижасида араб мақолларининг муайян қисми бевосита ҳадислар таъсирида юзага келгани, айримлари эса набавий ҳикматлар мазмуни асосида халқ орасида мақол шаклида кенг тарқалгани аниқланди.

Шунингдек, ҳадислар ва араб мақоллари ўртасида мазмуний, услубий ҳамда тарбиявий уйғунлик мавжуд экани кузатилди. Бу эса исломий таълимотнинг халқ тафаккурига чуқур сингганини ва унинг халқ оғзаки ижодига кучли таъсир кўрсатганини намоён этади.

Тадқиқот давомида ҳадисий мазмунга эга мақоллар инсонни ҳалоллик, сабр, меҳр-оқибат, илмга интилиш ва яхши хулқ каби юксак фазилатларга чорлаши билан аҳамиятли экани ёритилди. Мазкур иш араб паремиологияси ва ислом манбалари ўртасидаги ўзаро боғлиқликни ўрганишда муҳим манба сифатида хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар руйҳати

1. Шайх Муҳаммад Аввоманинг қаламларига мансуб —Фақиҳ имомлар ихтилофида ҳадиси шарифнинг ўрни асари (Таржимон Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. Ҳилол нашр. – Т.: 2018).
2. Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. Мусталаҳул ҳадис. – Т.: Шарқ, 2011
3. Абдул Мажид Жузажонийнинг —Муҳаддислар ва ҳанафий фуқоҳолар наздида ҳадис илмлари асари (Таржимон Муҳаммадраҳим Абдулқодиров Ҳилол нашр. – Т.: 2021).
4. Уватов У. Мовароуннаҳр ва Хуросон олимларининг ҳадис илми ривожига тутган ўрни (Ал-Бухорий, Муслим, Ат-Термизий): тарих фанлари доктори... дис. автореф. – Т.: Тошкент ислом университети, 2002.